

VZDĚLAVATELSKÉ LISTY

04 | PROSINEC 2023

TYŘŮV DŮM

TYRŠŮV DŮM /3-7

malá poklona velkému dílu

ZNESVĚCENÁ PŮDA /8-9

Tyršův dům za války

NA NÁVŠTĚVĚ /10-15

v Tyršově domě

Vážené sestry a bratři,

dostáváte do rukou poslední letošní číslo Vzdělavatelských listů, které je věnováno tématu velmi blízkému všem sokolům a sokolkám již téměř sto let – Tyršovu domu. Jeho stavební historie je nesmírně bohatá. Již v samotném historickém Michnově paláci nalezneme stopy středověkého stavitelství, renesance, baroka i klasicismu. V roce 1921 zakoupila Československá obec sokolská od města Prahy ruinu kdysi výstavního paláce za 2 miliony korun. V průběhu stavebně historického průzkumu byla nalezena řada historických prvků, včetně částí zachovalých nástěnných maleb ze 16. století, které můžeme obdivovat dodnes.

Příběh rekonstrukce Michnova paláce a dostavby Tyršova domu, která probíhala od roku 1922, je zcela výjimečnou součástí historie našeho hnutí. Cenu 25 milionů korun financovalo vedení Československé obce sokolské zpočátku především ze zisku VII. všesokolského sletu. Pokračování stavby umožnily příspěvky domácích i zahraničních jednot, dary peněžních ústavů, státní dotace, výtěžek věcné loterie a výnosy dalších sletů. Právě pořádání sletů znamenalo značný finanční přínos, díky němuž se podařilo postupně všechny půjčky splatit. Tyršův dům se stal jedinečným multifunkčním sídlem spolku, které v sobě kombinovalo nejen administrativní, vzdělávací, tělocvičné a sportovní zázemí, ale i muzeum, knihovnu, archiv, galerii, sídlo nakladatelství, prodejnu sportovních potřeb či ubytovací zařízení.

Důvod, proč jsme Tyršův dům zařadili do plánu jako téma Vzdělavatelských listů již letos a nikoliv až v roce 2025, kdy si v květnu připomeneme sté výročí zahájení jeho provozu, spočíval v lednovém nález souboru unikátních dokumentů a návrhů spojených se soutěží na rekonstrukci Michnova paláce a dostavbu Tyršova domu. Zpracování těchto dokumentů bohužel v uplynulém roce nepostoupilo, takže je jejich nález zmíněn jen v úvodní studii a na protější straně je poprvé uveřejněn i jeden z nerealizovaných návrhů dostavby. Spolu s vámi se tak těším, že se v budoucnu s nálezem seznámíme podrobněji a budeme si moci prohlédnout i unikátní nerealizované návrhy.

Rád bych vám, vážené sestry a bratři, popřál klidný závěr letošního roku, příjemné prožití vánočních svátků a do nového roku především SLETU ZDAR!

Michal Burian, vzdělavatel České obce sokolské

Vedeme energii těm, kteří ji násobí

Časopis SOKOL – Vzdělavatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
 | Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 269, e-mail: mburian@sokol.eu
 | Redakce: Michal Burian | Tisk: Tiskárna V&H Print Hlávko s.r.o. | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři.
 Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718

TYRŠŮV DŮM

MALÁ POKLONA VELKÉMU DÍLU

Existenci Tyršova domu jako sídla vedení ČOS a do značné míry i symbolu celého hnutí, považujeme dnes za samozřejmou. Dokonce za natolik samozřejmou, že stoleté trvání tohoto komplexu vnímáme optikou zdánlivé sokolské kontinuity. Opak je však pravdou! Tyršův dům byl ČOS předán do užívání v květnu 1925. Brzy tomu bude 100 let. V těchto stech letech však byl (a je) v sokolských rukách pouze polovinu doby; v letech 1925–1941, 1946–1952 a od roku 1991. Majitele tedy vystřídal celkem třikrát, v průměru jednou za 33 let. Osudy Tyršova domu, který za druhé světové války vlastnila Třetí říše a po téměř celou komunistickou éru československý stát, ovšem logicky kopírují osud hnutí a do značné míry i osud národa. Vlajky na jeho stožárech jasně charakterizují období svobody a nesvobody: Volný rozlet i perutě spoutané ostnatým drátem.

■ Jan B. Uhlíř, vedoucí Oddělení Vzdělavatelského odboru ČOS

Rakouská, resp. rakousko-uherská armáda, která byla posledním majitelem Michnova paláce, se k tomuto baroknímu skvostu z let 1631–1644 chovala stejně macešsky, ba snad ještě hůře než armáda lidově demokratického Československa k zabraným historickým objektům po únoru 1948. Štukovou výzdobu pokrývalo místy až jedenáct vrstev nátěrů v tloušťce jednoho centimetru, vrstva sazí v improvizované kovárně dosáhla dokonce centimetrů tří. V nejreprezentativnější prostoře, Mramorovém sálu, byly „...ve stěnách zaraženy železné háky do hloubky 40 cm a vyčnívaly ven do místnosti 30 cm. Na tyto háky věšeli vojáci pušky, boty a jiné součásti výzbroje a potloukli stěny a stropy nemilosrdně.“ Na podlahu tohoto sálu položila armáda asfaltové dlaždice. Stavebně-historický průzkum vedl

Jeden z nerealizovaných návrhů na revitalizaci Michnova paláce a dostavbu Tyršova domu, 1922

Pozemek s ruinou Michnova paláce o výměře 14 678 m² zakoupila ČOS od pražské obce dne 22. února 1921 za 3 mil. Kč. Důvodem byla snaha po soustředění vedení ČOS a veškeré administrativy rozrůstajícího se hnutí na jednom místě. Jiná vhodná, obdobně velká parcela v centru Prahy koneckonců nebyla k dispozici, a volba proto nebyla nijak složitá. Hlavní město republiky dalo ČOS přednost před dalšími zájemci, k nimž patřilo

několik muzejních institucí (Národní muzeum, technické muzeum, městské muzeum) i institucí vládních (ministerstvo zahraničních věcí). Stavebně-historický průzkum pod vedením historika umění, prof. Vojtěcha Birnbauma, započal v srpnu 1921 a jeho výsledek byl znepokojující: Trámy střešní konstrukce byly prohnílé, část z nich zhroucená, vlivem zatékání do objektu byly obdobně poškozeny další, níže položené dřevěné prvky.

k zaměření veškerých budov, včetně těch, které po povolení Státního památkového úřadu následně ustoupily velké tělocvičně a letnímu cvičišti.

Architektonická soutěž na rekonstrukci Michnova paláce a jeho přístavby, která zahrnovala nejen kancelářské a společenské prostory, ale rovněž velkou tělocvičnu, krytý bazén („zimní plovárna“) i prostory ubytovací („sokolský domov“), probíhala mezi únorem a červnem 1922. Mezi další

podmínky patřilo i zřízení letního cvičiště. Do přísně anonymní soutěže bylo přihlášeno na 23 návrhů, jenž byly až do sklonku roku 2022 považovány za ztracené (více než polovinu z nich se podařilo nalézt při vyklízení zapomenutého depozitáře ve třetím patře TD). Vítězem soutěže se stal architekt František Krásný, který následně celou stavbu, jenž provedla firma Čeněk Gregor, dozoroval. Staveniště bylo předáno dne 18. září 1922, demolice nepotřebných objektů začala 6. října. Po jejím ukončení zůstala zastavěná plocha o výměře 2500 m² (Michnův palác). Téměř identickou plochu měla pokrýt dostavba; Michnův palác a Krásného novostavba tedy zaujímají – z hlediska zastavěné plochy – rovnocenné a vyvážené postavení.

Stavba probíhala s takovým zdra-rem, že do roka od předání staveniště bylo možno uložit do boční stěny budoucí velké tělocvičny pamětní kámen a kameny základní (Radhošť, Kriváň, Triglav, Černig, Lysá hora, Říp); stalo se

tak k 5. výročí vzniku samostatného Československa, 28. října 1923. O rok později se již do novostavby stěhovaly první materiály ČOS – část muzejní expozice a knihovna. Na přelomu let 1923 a 1924 došlo ovšem ke krizi v rámci financování, která svěží tempo stavebních prací poněkud zpomalila. Byla sice překonána, avšak definitivně byl Tyršův dům zaplacen až o 14 let později, z výměřky X. všesokolského sletu.

Bazén Tyršova domu představoval první krytý bazén v Praze. Měl rozměry 20 x 10m a obsah 360 m³. Byl zahlouben, aby celá stavba velké tělocvičny při pohledu z Mostu legií neměnila panorama Malé Strany. Původně se k jeho napájení měla využít spodní voda, její kvalita však neodpovídala potřebám, a proto bylo využito vody z Čertovky, čištěné pískovými filtry. Velkorysý prostor byl poskytnut sokolskému muzeu, které své sbírkové předměty rozmístilo do sedmi sálů Michnova paláce. Věvodily mu předměty z kanceláře spoluzakladatele

Sokola, Jindřicha Fügnera a celá řada předmětů úzce souvisejících se vznikem Sokola a jeho vývojem v prvních dekádách. Nechyběly bysty, obrazy, prapory, tělocvičné nářadí, fotografie, medaile, plakety a poháry. Součástí muzea bylo i kolumbárium, v němž byly umístěny urny s popelem předních reprezentantů sokolského hnutí.

Slavnostní otevření Tyršova domu naplánoval Výbor ČOS na svém zasedání na počátku května 1925. Stanovil jej na 24. a 25. květen. Dne 24. května 1925 proběhl v Tyršově domě pracovní sjezd zástupců československých a jihoslovanských žup, který vyvrcholil slavnostním večerem ve velké tělocvičně. O den později byl Tyršův dům za přítomnosti prezidenta republiky, předsedy vlády, ministra zahraničních věcí, ministra obrany a pražského primátora slavnostně předán sokolské veřejnosti. Hlavními řečníky byli Tomáš G. Masaryk a starosta ČOS Josef Scheiner, jimž naslouchalo na 15 000 členů hnutí.

Novostavba velké tělocvičny, zima 1923

Málo se ví o tom, jak byl Tyršův dům vnitřně členěn na sklonku první Československé republiky, tedy v době největšího rozkvětu ČOS. Vypovídá to mnohé o síle hnutí, jeho vlivu a celospolečenském významu: „V přízemí: Hlavní vestibul [Michnův palác], z kterého se vejde do místností musejních, které obsahují sedm síní. Při museu je arkádový dvůr a v přilehlém traktu k Újezdu druhé schodiště a místnosti župy Barákovy. Vpravo od vstupní brány z Újezda je bývalá strážnice z doby »Zbrojnice«. V levém křídle od vstupní brány z Újezda je byt sokolníka a za tímto bytem je knihkupectví a nakladatelství se vstupem z Újezda a má pokračování v mezípatře i nad bytem sokolníka. Dále směrem k Čertovce, ještě ve starém paláci, je jídelna mužů a žen cvičitelských škol. V dalším pokračování, ale už v novostavbě, je kuchyně a poradní síně č. III a IV, nyní kancelář X. sletu všesokolského. Za přilehlým velkým schodištěm je předsálí k tělocvičně a konečně tělocvična s přilehlými místnostmi. Tělocvična je 60,5 m dl[ouhá] a 18 m šir[oká]. Pod tělocvičnou jest umístěna plovárna s basinem 20 m dl[ouhým] a 10 m šir[okým]... Vedle, pod poradní síní, jest kotelna ústředního topení a strojovna a pod dvorem sklad uhlí. V mezípatře, napravo od schodiště, které je přístupno z nádvoří, při bytu sokolníka za sochou Tyrše, jest napravo zmíněné již nakladatelství a knihkupectví, nalevo: administrace časopisů, vzdělávací sbor ČOS a vzdělavatel, náčelnice, náčelník, náčelnictvo mužů, úředníci náčelnictev a náčelnictvo žen. Vpravo od hlavního vestibulu nad místnostmi župy Barákovy je byt strojníka a pomocný sbor zdravotní. Za bytem strojníka směrem k Čertovce je knihovna Karáskovy galerie (bývalá otevřená galerie). Za touto ve starém paláci, směrem k letnímu cvičišti, jest umístěna pracovna a archiv musea. V I. patře: vpravo od schodiště při bytu sokolníka jest podatelna, pokladna ČOS, účtárna, tiskový odbor, redakce Jasu a síň redaktorů, telefonní ústředna, výpravna pošty a redakce

Znesvěcení půdy: Hlavní představitel programové kolaborace, ministr školství a lidové osvěty a předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, Emanuel Moravec, přehlíží účastníky pátého výcvikového tábora Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, listopad 1942 (foto z knihy Jana B. Uhlíře *Protektorát Čechy a Morava 1939–1942. Srdce Třetí říše*)

úředních listů. Vlevo: tajemník, tajemnický úřad ČOS, jednatelé, starosta ČOS, náměstkové starosty, síň výboru, poradní síň č. I a č. II, katastr členstva a úrazový odbor a přednášková síň. Za síní výboru je síň v risalitu, nejkrásnější v celé budově a slouží reprezentaci. Vpravo od hlavního vestibulu nad bytem strojníka je byt ředitel[ite] cvičitel[ských] škol br. Erbena a ve starém paláci směrem k letnímu cvičišti je Karáskova galerie. Ve III. patře: vpravo od schodiště, při bytu sokolníka, jest biografický odbor, pomocný základ a menšinový odbor, statistický odbor a správa domu. Vlevo: župa Pražská, Zahraniční a Podbělohorská a knihovna. Ve starém paláci v traktu k letní-

mu cvičišti jsou kanceláře svazu sokolských biografů, grafický kabinet Karáskovy galerie a jedna místnost sletových odborů. Nad tělocvičnou, až ve střeše, jsou noclehárny tělocvičných škol s přilehlými vedlejšími místnostmi. Za přední šikmou střechou je střecha rovná, která slouží jako sluneční lázně pro posluchače cvičitelských škol. Při vjezdu z ulice Všeřdovy k letnímu cvičišti je byt sokolníka cvičitelských škol. Za ním hospodářské místnosti restaurace, kuchyně atd. a z bývalé jízdárny je restaurace. Pod restauračním zařízením byly vykopáním zřízeny sklepy. Základy zdí byly tak hluboké, že je nebylo třeba podchytávati. Při výkopu přišlo

Záplavy, srpen 2002 (foto M. Brunerová)

se na zbytky bývalého mlýna s vodním kolem. Nad celým přízemkem je zřízen Sokolský domov (hotel). Letní cvičiště slouží všem druhům cviků. Rovná běžecká dráha jest 100 m dlouhá.

Původně byly zde z části kasárenské budovy bývalé zbrojnice a dílem dvůr a vojenské cvičiště s různými vrstvami popela a dlažby kamenné a cihelné.“ (Birnbbaumová, A. – Krásný, F.: Tyršův

dům, jeho dějiny a stavba, ČOS, Praha 1938).

V březnu 1939 zažil Tyršův dům ničení kompromitujících materiálů: Budeme-li považovat likvidaci důležitých listin, která proběhla v prvních ranních hodinách 15. března za rezistenci, pak lze konstatovat, že se ČOS do odboje dostala ještě před vlastní okupací. Informaci o brzkém vstupu německé branné moci poskytl exministři a starostovi ČOS Stanislavu Bukovskému patrně někdo z vládních kruhů (zřejmě ministr dopavy Alois Eliáš). Likvidaci kompromitujících dokumentů popisuje ve svých pamětech náčelnice ČOS Marie Provazníková – podle ní se v Tyršově domě sešli „...všichni činovníci i zaměstnanci a topírna nestačila pálit doklady o sokolských přípravách na očekávaný Hitlerův útok.“ Tuto akci přibližuje i materiál, popisující účast sokolského ústředí na odboji: „Ještě v noci před příchodem německého vojska do Prahy byl zničen z příkazu br. Dr. Bukovského za přítomnosti náčelníka a jednatele veškerý ar-

Současná úprava mezipatra u žulového schodiště v Michnově paláci s nově osazenou bystou dr. M. Tyrše

chivní materiál vztahující se k branné výchově a zejména vybudované síti sokolské spolupráce v případech mobilisace a ochrany bezpečnosti státu.“ Listiny s nespornou historickou hodnotou, k nimž patřil např. archiv Svazu slovanského sokolstva, nechali vrcholní členové ČOS ukrýt na společlivých místech. (Poslední balíky z této doby nesoucí ještě stopy uhelného prachu, byly v TD objeveny na sklonku roku 2022.) Dne 12. dubna 1941 vydal říšský protektor von Neurath, zastoupený státním tajemníkem Frankem, přípis, který byl adresován předsedovi protektorátní vlády Aloisi Eliášovi: „Od počátku války bylo možno pozorovati, že ve spolku Sokol a jeho složkách nabývají stále více vrchu ony živly, které zamýšlejí přenést odpor k říši do všech oborů. Mezi osobami, které byly zatčeny při likvidaci jednotlivých skupin odporu, nachází se značný počet vedoucích činovníků Sokola. Sokolská vystoupení jeví zcela jednoznačně nepřátelský postoj vůči Německu...Tyto skutečnosti – vedle četných dalších téhož druhu, které byly zjištěny a které jsou mi neustále hlášeny – dokazují, že sokolská organizace stala se střediskem otevřeného i tajného odporu vůči Říši. Další činnost tohoto svazu není proto nadále snesitelná, neboť odporuje zájmům Říše. Ačkoliv jsou dány dostatečné důvody pro rozpuštění svazu i jeho členských spolků, nehodlám rozpuštění provést. Žádám však, abyste nařídil, aby s okamžitou platností až na další byla zastavena činnost svazu, žup i jednot, jakož i event. připojených spolků. Mimoto dejte rozkaz spolkovým úřadům, aby zakázaly tvoření nových náhradních organizací. Protektorátní úřady zajistí spolkový majetek, který budiž sepsán pro každý spolek zvlášť. Tajemnické úřady a zejména spolkový dům v Praze budtež zavřeny.“ Na den přesně po půl roce byla ČOS zastupujícím říšským protektorem Heydrichem rozpuštěna. Tyršův dům přešel do majetku Říše. Byl dán k dispozici Nacionálněsocialistickému tělocvičnému svazu (NSRL), za jehož správy jej využívaly Úderné oddíly (SA), Hitlerova mládež (HJ) i Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Na sklonku války sloužil Tyršův dům jako lazaret říšské branné moci.

Do sokolských rukou byl Tyršův dům opět vrácen k 1. lednu 1946 a setrval v nich do likvidace ČOS, o níž lze hovořit v souvislosti s přijetím zákona č. 71 Sb. O organizaci tělesné výchovy a sportu z 12. prosince 1952. Ústřední škola ČOS byla přeměněna na Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport, který v Tyršově domě sídlil do podzimu 1953, kdy jej vystřídal Institut pro tělesnou výchovu a sport. Tato instituce se v roce 1959 stala součástí Univerzity Karlovy jako Fakulta tělesné výchovy a sportu, která půdu Tyršova domu opustila až v souvislosti s událostmi listopadu 1989. Tyršův dům byl ČOS – v rámci restitucí – vrácen v roce 1991. Zanedbaný objekt byl postupně revitalizován. Tisíciletá voda, která se

v srpnu 2002 prohnala Prahou, však i na něm nechala nesmazatelné stopy. Podemleta byla část nádvoří, která se propadla, za své vzaly parketové podlahy všech přízemních místností Michnova paláce, Krásného dostavby (včetně velké tělocvičny), Staré zbrojnice i budovy divadla. Zničeno bylo technické zázemí bazénu i kotelna. Následovala velkorysá obnova interiérů i exteriérů – poslední dluh, který ještě zbývá splatit, spočívá ve zpevnění nádvoří a pokládce původních žulových desek.

V letošním roce se podařilo vrátit do podoby z konce 30. let minulého století prostory u původního hlavního vchodu do Michnova paláce. Na své místo byla vrácena bysta spoluzakladatele Sokola, dr. Miroslava Tyrše a obě strany žulového schodiště byly vyzdobeny prapory ČOS. Obnovena byla rovněž boční fasáda Michnova paláce směřující do Všehrdovy ulice, která nese renesanční sgrafitovou výzdobu.

Budoucnost? Návrh na revitalizaci a dostavbu Tyršova domu architekta Josefa Pleskota

ZNEŠVĚCENÁ PŮDA

Zdaleka ne vždy zavítaly do areálu Tyršova domu osoby mající pozitivní vztah k sokolskému hnutí a jeho tradicím. Po rozpuštění ČOS v říjnu 1941 přešel areál Tyršova domu do rukou Říše, resp. Nacionálněsocialistického říšského tělocvičného svazu (NSRL), který jej pronajímал dalším nacistickým organizacím. Patřily mezi ně Úderné oddíly NSDAP (SA), ale také Hitlerova mládež (HJ) a její protektorátní obdoba – Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, organizace, jež měla nastupující generace „vést duchovně do Říše“. V čele kuratoria nestál nikdo jiný, než hlavní reprezentant programové kolaborace, ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec, který se v listopadu 1942 přišel osobně přesvědčit, jak probíhá pátý běh „vůdcovské školy“ kuratoria. Sokolská půda tak byla doslova znesvěcena nehodnými – včetně důstojníků SS a zástupců Hitlerovy mládeže. Předkládané fotografie jsou do značné míry unikátní, od pádu Třetí říše byly publikovány pouze jednou.

■ Jan B. Uhlíř, vedoucí Oddělení Vzdělavatelského odboru ČOS

Ministr školství a lidové osvěty a předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě Emanuel Moravec (v popředí třetí zleva) na návštěvě „vůdcovské školy“ kuratoria. Po jeho levici poradci z řad SS a HJ. Po pravici generální referent kuratoria František Teuner. Za Moravcem jeho osobní tajemník František Stuchlík. Zcela vzadu vlevo příslušník osobní ochrany ministra Moravce, 22. listopad 1942 (z knihy Jana B. Uhlíře *Protektorát Čechy a Morava 1939–1942. Srdce Třetí říše*)

Frekventanti „vůdcovské školy“ Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, 22. listopad 1942

Ministr školství a lidové osvěty a předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě Emanuel Moravec při proslovu k frekventantům „vůdcovské školy“ kuratoria. Za ním generální referent kuratoria František Teuner, po jeho pravici osobní tajemník ministra Moravce František Stuchlík a poradce z SS, po levici vedoucí „vůdcovské školy“ a poradce z HJ, 22. listopad 1942

1. Ministr školství a lidové osvěty a předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě Emanuel Moravec (třetí zprava) při odchodu z návštěvy „vůdcovské školy“ kuratoria. Po jeho levici poradci z HJ, po pravici generální referent kuratoria František Teuner, poradce z SS a osobní ministrův tajemník František Stuchlík, 22. listopad 1942

2. Ministr školství a lidové osvěty a předseda Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě Emanuel Moravec (druhý zleva) na odchodu z návštěvy „vůdcovské školy“ kuratoria. Po jeho pravici generální referent kuratoria František Teuner. Po levici osobní tajemník František Stuchlík a poradci z SS a HJ, 22. listopad 1942

Fotografie z knihy Jana B. Uhlíře
Protektorát Čechy a Morava 1939–1942. Srdce Třetí říše

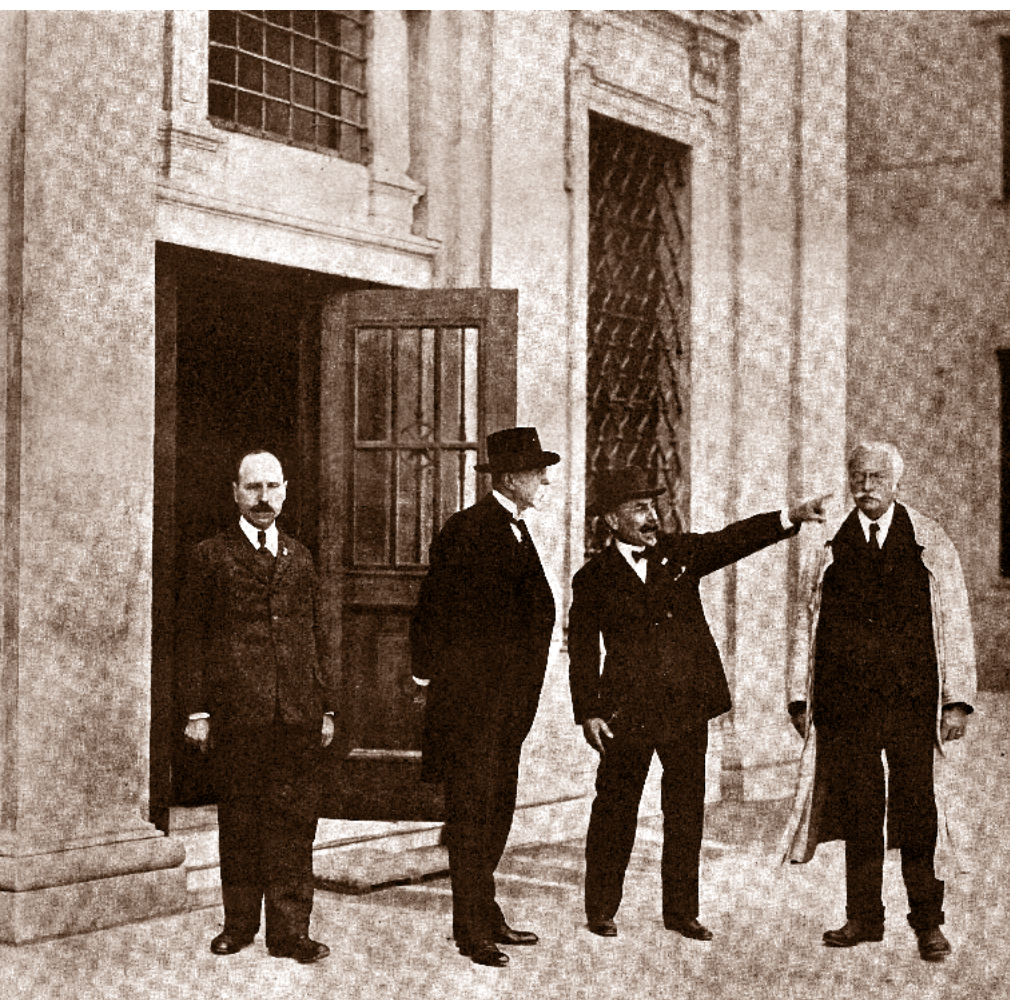

Velká tělocvična Tyršova domu – cvičení Úderných oddílů NSDAP (SA), 18. březen 1943

NA NÁVŠTĚVĚ V TYRŠOVĚ DOMĚ

Dokud barokní Michnův palác, jenž tvoří centrální a nejzávažnější část Tyršova domu, sloužil jako zbrojnice, obepínala jej neprostupná zeď. Na počátku 20. let 20. století si přišli objekt prohlédnout zástupci ČOS, aby posoudili, zda se stavba hodí ke koupi a k úpravě v administrativní centrum sokolské organizace. Nestáčili se přitom divit, jaké prostory se za „ohybnou, vysokou zdí“ skrývaly. Přeměnou Michnova paláce a několika okolních staveb v Tyršův dům vznikl následně ojedinělý tělovýchovně-administrativní komplex, který byl na rozdíl od dřívějšího arzenálu otevřen pro velmi širokou veřejnost.

■ Martin Klement, Oddělení Vzdělavatelského odboru ČOS

Tomáš Garrigue Masaryk stojí na slavnostním nádvoří během své neformální návštěvy Tyršova domu 13. května 1925. Doprovod mu dělají místostarosta ČOS František Mašek (zcela vlevo), starosta ČOS Josef Scheiner a architekt František Krásný (zcela vpravo). Skupina má za sebou prohlídku Michnova paláce a chystá se nyní vstoupit do nové přístavby, kterou si Masaryk projde od střechy až po kotelnu v podzemí

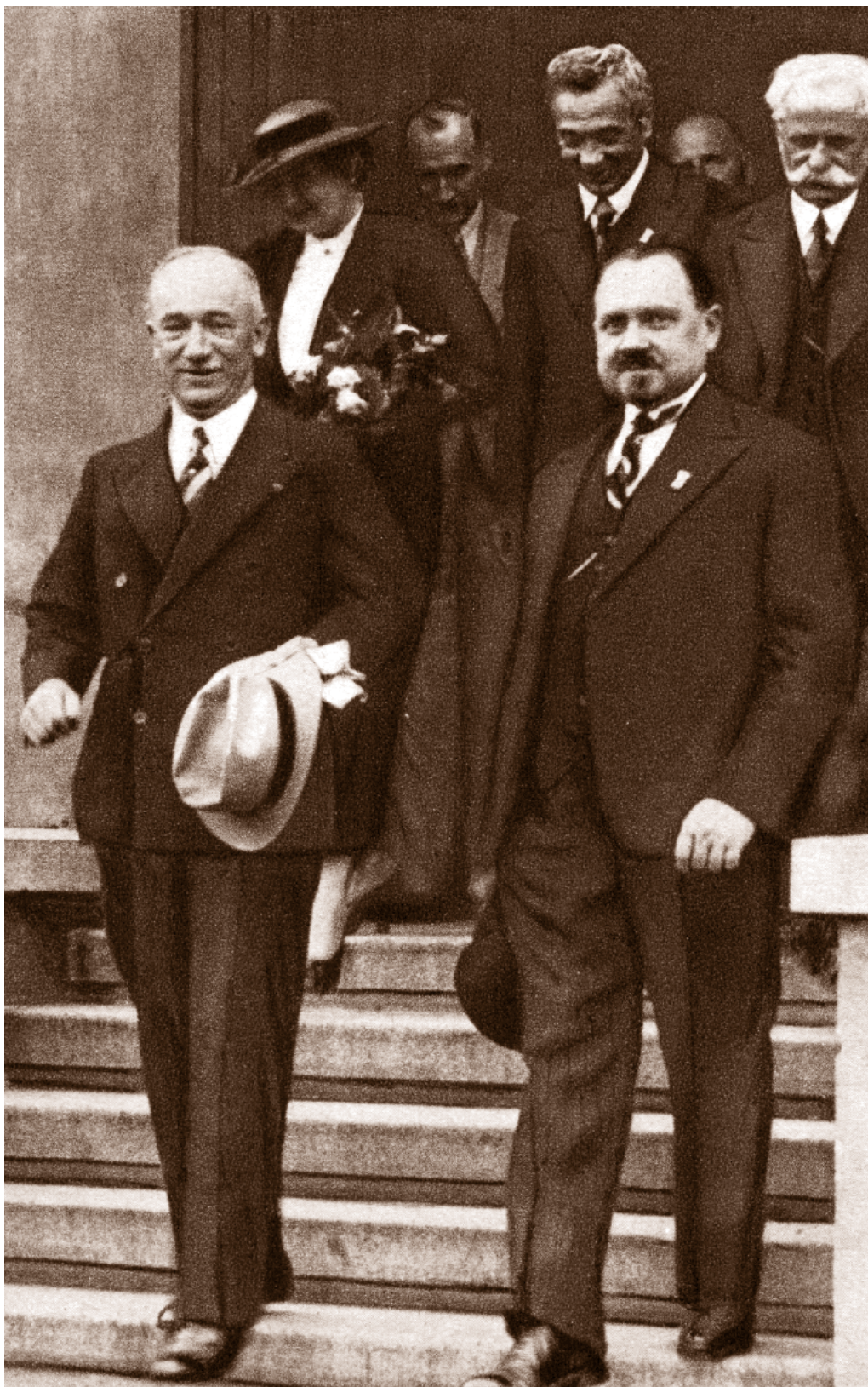
ZÁSNUBY U TYRŠOVA RELIÉFU

Kolik lidí prošlo od slavnostního otevření Tyršova domu ve dnech 23. a 24. května 1925 zdejším areálem, nelze spočítat a ani přibližně odhadnout. Tyršův dům totiž nesestával jen z kanceláří, ale také z tělocvičen, ubytoven, reprezentativních a výstavních sálů, stejně jako z komerčních, edukačních a komemorativních prostorů. Všechny tyto místnosti a prostranství byly od samého počátku hojně využívány a navštěvovány. Do přízemí Michnova paláce si lidé chodili prohlédnout sbírky sokolského muzea, v jižním křídle paláce měli možnost procházet galerií obrazů ze sbírky spisovatele Jiřího Karáska ze Lvovic. V tělocvičně a na letním cvičišti probíhaly kurzy stálé cvičitelské školy a od roku 1933 se v místnostech Tyršova domu scházeli studenti medicíny, kteří zde svým studiem a prací přispívali k rozvoji českého tělovýchovného lékařství. Nelze navíc opomenout, že k Tyršovu domu patřila jak oblíbená prodejna se širokou nabídkou sportovních potřeb a sokolské literatury, tak restaurace „Stará zbrojnice“ a hotel „Sokolský domov“, v němž bylo například roku 1940 ubytováno přes 44 000 osob. Čilým místem setkávání zůstal Tyršův dům i po rozpuštění ČOS v 50. letech, neboť v Michnově paláci zůstalo zachováno muzeum s tělovýchovnou a sportovní tematikou, zatímco ostatní části komplexu sloužily jako Fakulta tělesné výchovy a sportu. Statisíce lidí, jež v uplynulých sto letech vstoupili do Tyršova domu ať už jako pracovníci ČOS, kurzisté, studenti či návštěvníci výstavy, vnášeli do těchto prostor specifickou dynamiku a odnášeli si z nich nejrozmanitější, často velmi emotivní zážitky – koncem listopadu 1925 pozoroval třeba jeden z činovníků ČOS sokola a sokolku, kteří si před někdejšími reliéfy Miroslava Tyrše podali ruce, hledíce si „upřímně do očí“. Jak se poté dozvěděl, měli tam své zasnoubení. Jejich jména a s nimi též jména většiny lidí, kteří

se od 20. let 20. století pohybovali v Tyršově domě, se už nikdy nepodaří zjistit. Mezi těmi, kdo zde dlouhodobě či krátkodobě pobývali, jsou ovšem i lidé zvučných jmen anebo zvláštního významu. O jejich návštěvách se dochovaly četné zprávy, díky nimž si lze učinit alespoň přibližnou představu o tom, co vše v sídle ČOS podnikli a s jakými pocity odcházeli.

NEČEKANÍ HOSTÉ

Pravděpodobně první pozoruhodnou osobností, která zavítala do Tyršova domu, nebyl Čech, nýbrž Ital. Událost proběhla v říjnu roku 1924, když úprava Michnova paláce a přístavba nového křídla ještě ani nebyly hotovy. Úřadovny ČOS se tehdy nalézaly v paláci Sylva-Taroucca v ulici Na Příkopě a zřejmě tam se ohlásil „*elegantně oděný čtyřicátník*“, který si přál mluvit se starostou ČOS Josefem Scheinerem. Scheinerovo překvapení asi muselo být nemalé, když se mu cizinec představil jako plukovník Ricciotti Garibaldi, vnuk legendárního italského bojovníka za jednotu Itálie Giuseppe Garibaldiho. Podobně jako Giuseppe Garibaldi měl i jeho vnuk velmi dobrodružnou náturu. Angažoval se proti fašistickému režimu Benita Mussoliniho, zároveň však v Paříži, kde se usídlil roku 1925, sehrál roli tajného agenta italské vlády a v roce 1926 byl dokonce francouzskou policií zatčen a vyhoštěn ze země. Po krátkém pobytu na Kubě se Ricciotti Garibaldi vrátil do Itálie a zemřel roku 1951 v Římě. Během své návštěvy v Praze se snažil přijít na kloub „*rodinné zkazce o vlivu Giuseppe Garibaldiho na obrozené hnutí českého národa v letech šedesátých*“. Josef Scheiner prý návštěvníkovi vysvětlil, jak se garibaldiovská červená košile stala inspirací pro sokolskou košili, a vzal nakonec svého hosta do tělocvičny Sokola Pražského i do rozestavěného Tyršova domu. Garibaldiho návštěva v Tyršově domě je zástupná pro velké množství jiných návštěv, které se v sídle ČOS uskutečnily, aniž by byly s dostatečným předstihem naplánovány. Podobně

Poté, co Edvard Beneš 3. června 1936 shlédl vystoupení sokolských olympijských družstev v tělocvičně Tyršova domu, vyšel po boku starosty ČOS Stanislava Bukovského na prostranství, kde se dnes nachází parkoviště. Tehdy však plocha sloužila jako cvičiště a Beneš zde přihlížel cvičení šestinedělní školy mužů pod vedením Františka Erbena a Františka Pecháčka

překvapivý jako Garibaldiho příjezd mohl být v červnu roku 1931 rovněž zájem, jež o Tyršův dům projevíly studentky a učitelky ze severoindického Paňdžábu. Na své cestě po Evropě se zastavily i v Praze a nelze vyloučit, že to bylo cvičení kurzistů pod okny jejich pokojů v „Sokolském domově“, které je přimělo prozkoumat blíže i vnitřek Tyršova domu.

VŠE PRO NÁVŠTĚVNÍKY

Hostům z Indie bylo roku 1931 ukázáno zařízení tělocvičny, ubytovna pro účastníky kurzů a nakonec i bazén, v kterém měli příležitost se vykoupat. Na jejich přání jim posluchačky školy dokonce předvedly též různé národní tance. Ačkoli se průběh návštěvy in-

dických žen odvíjel podle všeho velmi spontánně, je zřejmé, že bylo vynaloženo veškeré úsilí, aby se zájmu hostů vyšlo co nejvíce vstříc a aby se jim pobyt v Tyršově domě co nejvíce zpříjemnil. Čím dříve se však vědělo, že do Tyršova domu přijde někdo důležitý, tím více času se nabízelo k sestavení vhodného programu a k zajištění všech formálních aspektů akce. K význačným a dopředu ohlášeným návštěvníkům Tyršova domu se v první polovině 20. století řadili například účastníci VI. Sjezdu přírodopyců, lékařů a inženýrů, kteří v Praze zasedali roku 1928, nebo finští a bulharští politici, pozvaní do Tyršova domu roku 1946. V témže roce navštívil Tyršův dům i norský velvyslanec a budou-

cí královský komoří Ingvald Smith-Kielland či Jean Rudolf von Salis, švýcarský historik, jenž během druhé světové války proslul svým válečným zpravodajstvím v rozhlasové stanici Beromünster. Z článků věnovaných těmto významným návštěvám lze vyvodit, že průběh pobytu hostů v Tyršově domě byl velmi pečlivě připraven a sestával z určitých ritualizovaných aktů. Většinou byli hosté přivítáni vysoce postaveným činovníkem ČOS, následovala prohlídka vybraných místností Tyršova domu a vyvrcholení programu představovaly ukázky sokolského cvičení ve velké tělocvičně. Chybět nemohly ani proslovy hostů. Bulharské a finské delegaci byl roku 1946 navíc ještě

Totéž místo jako na první fotografii, tentokrát však o 11 dní později – Tomáš Garrigue Masaryk vychází během otevření Tyršova domu z Michnova paláce na slavnostní nádvoří, vlevo za ním kráčí náčelník ČOS Jindřich Vaníček a ministerský předseda Antonín Švehla s buřinkou na hlavě.

promítán i film z X. sletu a pro Jana Rudolfa von Salise byl ve „Staré zbrojnici“ uspořádán oběd. Při takto slavnostně pojatých návštěvách – jak dokládají dobové texty – dostávali hosté také různé dárky v podobě sletových památníků, sokolských vlajek či pamětních mincí.

OD MASARYKA PO GOTTWALDA

Za zvláštní typ návštěv skutečněných v Tyršově domě je možné považovat návštěvy nejvyšších státních činitelů. Odehrálo se jich několik: třikrát do Tyršova domu zavítal Tomáš Garrigue Masaryk, čtyřikrát se do něj podíval Edvard Beneš – dvakrát ve funkci ministra, dvakrát jak prezident, a podvkráté v něm byli

přítomni i vládní předsedové, totiž Antonín Švehla a Klement Gottwald. Ze souboru těchto akcí se výrazně vymykají Masarykovy pobyty v Tyršově domě 13. května 1925 a 9. května 1931. Měly totiž neoficiální charakter, a připomínaly proto návštěvy, během nichž byli hosté jako Ricciotti Garibaldi či indické studentky a učitelky konfrontováni s improvizovaným programem. Neformální podobu obou setkání zvolil Masaryk záměrně, protože v květnu roku 1925 měl zájem prohlédnout si v klidu místnosti Tyršova domu ještě před tím, než byl areál slavnostně otevřen, a v roce 1931 se chtěl nerušeně podívat na přípravu sokolského družstva, které se chystalo na slet Americké obce sokolské v Chicagu.

Zato Masarykova účast na slavnostním otevření Tyršova domu 24. května 1925, setkání prezidenta Beneše se sokolskými olympijskými družstvy v Tyršově domě 3. června 1936, jeho opětovná návštěva tohoto místa 20. března 1947 i příjezdy ministerských předsedů a členů vlád 24. května 1925 a 22. ledna 1948 se nesly v mimořádně ceremoniálním duchu, který svým patosem a rituály daleko předčil atmosféru návštěv osobností zmíněných v předchozím oddíle. Prezidenty a předsedy vlády většinou vítala mnohačlenná delegace nejvyšších činitelů ČOS, po chodbách a schodištích Tyršova domu se procházelo špalírem krojovaných sokolů a hosté se nezřídká zapisovali do pamětních

Při slavnostním otevření Tyršova domu dne 24. května 1925 se Masaryk odebral nejdříve do velké tělocvičny a následně do rizalitního sálu v prvním patře Michnova paláce, odkud sledoval příchod krojovaných sokolů a sokolek.

knih. Ze strany návštěvníků i hostitelů zaznívaly dlouhé projevy a rovněž program v tělocvičně býval mnohem velkolepější, než když přijeli zahraniční diplomaté. Obzvláště silným a symbolickým dojmem musela působit Benešova návštěva v roce 1947. K prezidentu, který v komplikované době ztělesňoval kontinuitu masarykovských ideálů, mluvil ve výborové síni starosta ČOS Antonín Hřebík, který byl za druhé světové války vězněn v koncentračním táboře.

NÁVŠTĚVY JAKO PROPAGAČNÍ STRATEGIE

Jakkoli mohla být péče o vybrané návštěvníky Tyršova domu projevem upřímné pohostinnosti a dobrosrdeč-

nosti, je velmi pravděpodobné, že jí nechyběl ani čistě utilitaristický ráz. Zejména v zahraničních hostech byly spatřovány ideální postavy, které mohly napomoci k šíření sokolských idejí a zásad v cizině. Právě z tohoto důvodu jim prohlídky místností v Tyršově domě byly zpestřovány i praktickými ukázkami cvičení, jež měly názorně prokázat disciplinovanost a tělesnou zdatnost sokolů a sokolek. Za cíleným zvaním zahraničních politiků a československých politických elit do Tyršova domu se nadto evidentně skrývala snaha utvrdit, případně navázat výhodné vztahy s vlivnými osobnostmi a zároveň zvýšit v očích veřejnosti prestiž organizace. K tomuto poslednímu zá- měru přispívalo vedle samotné přítom-

nosti osobností v Tyršově domě také důmyslně koncipované zpravodajství o proběhlých návštěvách. Nejen že v nich byla zdůrazňována přátelská atmosféra akcí, ale návštěvníci byli čtenářstvu často prezentováni jako lidé, kteří byli hluboce zasaženi krásou prostředí i výkony sokolů a sokolek v tělocvičně. S oblibou plnili zpravodajové své reportáže též doslovnými úryvky z projevů, v nichž hosté vyjadřovali své nadšení pro sokolské cvičení, smýšlení a organizaci. „*Můj pobyt mezi bratry sokoly,*“ citoval *Sokolský věstník* například prof. André Legera, jenž přijel z Londýna do Tyršova domu v roce 1947, „*patří k nejlepším chvílím v mém životě. Budu vám vždy věrným a upřímným přítelem.*“ Způsob, jakým se o pobytech vý-

Klement Gottwald přijel s delegací politiků do Tyršova domu 22. ledna 1948 na pozvání sletového výkonného výboru a předsednictva ČOS. Na fotografii má po své pravici starosta ČOS Antonína Hřebíka a zachycen je v prvním poschodí příčného traktu Michnova paláce. Dveřmi v pravém horním rohu fotografie se vstupuje do rizalitního sálu

značných hostů v Tyršově domě psalo na stránkách sokolských periodik, nutně vzbuzuje podezření, že v sídle ČOS musely proběhnout i špatně zorganizované, neúspěšné či jinak problematické návštěvy, ke kterým však v sokolském tisku raději nebyla napsána ani řádka. Možná že se v budoucnu objeví jiné typy historických pramenů, jejichž informace napomohou změnit sokolskými písemnostmi vsugerovanou, značně idealizovanou představu o harmonických návštěvách Tyršova domu.

TRADICE NÁVŠTĚV POKRAČUJE

Shodně jako v meziválečném období navštěvují i dnes Tyršův dům slavné osobnosti. Nejvýznamnější příležitostí je pro to Památný den sokolstva 8. října, kdy do reprezentativních sálů Tyršova domu vstupují významní politici a političky, aby se zde zúčastnili pietního aktu. Zachována je ale i jiná kontinuita. Zdá se, že kdo nebyl sokolem ani významnou osobností, měl v první polovině 20. století možnost prohlédnout si interiéry Michnova paláce i přilehlých budov v rámci veřejných prohlídek. Není známo, kolik lidí tímto způsobem Tyršův dům navštívilo, ani kudy prohlídková trasa vedla. Z návštěvního řádu, uveřejněného roku 1925 ve *Věstníku sokolském*, se lze pouze dočíst, že žádosti o prohlídku se musely podávat písemně, každý účastník musel zaplatit určitou sumu, která se odvíjela od jeho věku a případné příslušnosti k ČOS, a nesměl být mladší 12 let. „Všechny škody na oděvu,“ uvádí se dále v textu, „popř. zranění atp., jež by návštěvníkům při prohlídce anebo v důsledku prohlídky vznikly, jdou na účet a vlastní nebezpečí prohlížejícího.“ Na tradici meziválečných komentovaných prohlídek se navázalo poté, co byla ČOS na počátku 90. let 20. století znovu obnovena a Tyršův dům přešel v restitučním řízení zpět do jejího vlastnictví. Komentované prohlídky tehdy organizoval loni zesnulý Zdeněk Bartůněk, člověk, který v areálu Tyršova domu bydlel i pracoval, a který jej tudíž znal lépe než kdokoli jiný. Populárně-naučnému provázení po Tyršově domě se nyní věnují pracovníci

Vzdělavatelského odboru, kteří přejali znalosti Zdeňka Bartůňka a prohloubili je dalším studiem nově objevených pramenů.

POMOC BUDOUCÍMU HISTORIKOVI

Nelze vyloučit, že se za sto let bude nějaký historik znovu věnovat tématu návštěv v Tyršově domě a že si v této souvislosti položí otázku, kolik lidí asi přišlo v prvních dekádách 21. století na komentované prohlídky Tyršova domu, jak drahé byly vstupenky, kudy skupiny byly provázeny a zda hosté pokaždé odcházel s pocitem dobře stráveného času. Určitě proto uvítá, když si na tomto místě přečte, že od roku 2020, kdy se Vzdělavatelský odbor ujal komentovaných prohlídek po Tyršově domě, zavítalo do zdejších interiérů a exteriérů již kolem 600 zájemců, mezi nimiž nechyběli žáci základních i středních škol, američtí studenti architektury, historici z Německa i Velké Británie, bývalí studenti Fakulty tělesné výchovy a sportu či členové Společnosti přátel Itálie. Prohlídky se konají pravidelně každou třetí středu v měsíci od tří hodin odpoledne, anebo po domluvě s pracovníky Vzdělavatelského odboru též v jiné termíny. V polovině roku 2023 bylo rozhodnuto komentované prohlídky zpoplatnit symbolickou částkou 50 Kč za dospělého návštěvníka a 25 Kč za děti do 15 let. Trasa prohlídek není fixně dána a odvíjí se nejen od akcí, které jsou ve shodnou dobu organizovány v Tyršově domě, ale také od zájmu návštěvníků, jejich časových možností a kondice. Jelikož v žádné části Tyršova domu nejsou zabudovány výtahy, volí se například trasa prohlídek pro návštěvníky pokročilejšího věku tak, aby se co nejméně musela překonávat jednotlivá poschodí budov. Jsou-li však místnosti volné a hosté mají dostatek času i sil, prochází se s nimi první patro a přízemí Michnova paláce včetně jeho atria, dále venkovní prostor někdejšího cvičiště, bazén v podzemí přístavby z 20.

let 20. století, chodba prvního patra s výhledem do tělocvičny, podkrovní místnosti s bývalými pokoji pro kurzisty a nakonec i plató střechy nad tělocvičnou. Díky takto volené trase mají účastníci komentovaných prohlídek možnost sledovat jednak architektonický vývoj celého komplexu budov, jednak jejich multifunkční využití. Třebaže reakce na prohlídky bývají většinou pozitivní, pocítovali nejedni návštěvníci těž zklamání, protože se z technických důvodů nedalo jít tam, kam zrovna chtěli. Někteří jiní se netají svým nezájmem – pokud je člověk zrovna v dospívajícím věku a účastní se návštěvy Tyršova domu se svou školní třídou, není divu, že jej vyprávění o architektuře 17. století a o činnosti Sokola nemusí oslovovat.

Během komentované prohlídky v dubnu 2023 si návštěvníci prohlížejí pozici této stavby na mapě Prahy z roku 1791. Skupina se zrovna nachází v prvním poschodí Michnova paláce a následně bude pokračovat do místnosti, v níž byl roku 1948 vyfotografován Klement Gottwald

